

การวิเคราะห์การใช้ประโยคความซ้อน
ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
Analysis of Complex Sentences used in
Constitution of Kingdom of Thailand (B.E. 2560 (2017))

พงศธร หวานสนธิ

นักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

E-mail: pongsatorn2512@gmail.com

วิชุนี พันธน้อย

อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

E-mail: wichuneepunnoi@gmail.com

Pongsatorn Whansanit

Student, Faculty of Education, Suratthani Rajabhat University

Wichunee Punnoi

Lecturer, Faculty of Education, Suratthani Rajabhat University

รับเข้า : 30 สิงหาคม 2566 แก้ไข : 26 กันยายน 2566 ตอปรับ : 26 กันยายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ลักษณะของประโยคความซ้อน และ 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จำนวน 279 มาตรา 2,479 ประโยค ใช้แบบบันทึกตารางการวิเคราะห์ประโยคความซ้อน และแบบบันทึกตารางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระ เป็นเครื่องมือในการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ผลการวิจัย พบว่า 1) การใช้ประโยคความซ้อนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แต่ละมาตราบัญญัติด้วยประโยคความซ้อนทั้ง 3 ชนิด พบมากที่สุด คือ คุณานุประโยค รองลงมา คือนามานุประโยค และวิเศษยานุประโยคตามลำดับ โดยนามานุประโยคปรากฏและไม่ปรากฏประธานของประโยค คุณานุประโยคปรากฏและไม่ปรากฏประธานสรรพนามเป็นบทเชื่อมของประโยค และวิเศษยานุประโยคปรากฏประธานวิเศษณ์ หรือบุพบทเป็นบทเชื่อมของประโยค และไม่ปรากฏบุพบทเป็นบทเชื่อมของประโยค เนื่องจากต้องการนำเสนอกฎหมายที่มีข้อมูลจำนวนมากให้อยู่ในหน่วยประโยคเพียงหน่วยเดียว และเมื่อประโยคในแต่ละมาตรามีหลายเงื่อนไข มีขนาดยาวจะละประธาน และ

คำเชื่อมเพื่อทำประโยคให้สั้นลงแต่ไม่ทำให้ใจความเปลี่ยนแปลง และ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า สาระทั้ง 4 ชนิด ได้แก่ สาระที่เป็นข้อบังคับและสาระที่เป็นคำจำกัดความปรากฏคุณูปการประโยคมากที่สุด สาระที่เป็นคำอนุญาตและสาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบปรากฏวิเศษานุกรประโยคมากที่สุด เนื่องจากองค์ประกอบของสาระแต่ละชนิดจะแสดงลักษณะเฉพาะของสาระชนิดนั้น ๆ และรูปวากยสัมพันธ์ก็จะแปรตามชนิดของสาระ

คำสำคัญ: ประโยคความซ้อน ภาษากฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2560

ABSTRACT

The Objective of this research were: 1) to analyze the characteristics of complex sentences and 2) To examine the relationship between the types of complex sentences and the content types in the Constitution of the Kingdom of Thailand, B. E. 2560, which consists of 279 articles and 2,479 sentences. The analysis is conducted using a table-based recording method for analyzing complex sentence structures and the relationship between complex sentence types and content types as research tools. The data is analyzed by frequency distribution and percentage calculation.

The results of the research revealed that 1) In the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560, each article is primarily composed of three types of complex sentences. The most frequent type is the adjective clause, followed by the noun clause, and the adverb clause, respectively. In noun clause, the subject may or may not appear in the sentence. Adjective clause may or may not include relative pronouns as sentence connectors. Adverb clause appear with relative adverb or preposition as sentence connectors, and they may or may not include preposition as sentence connectors. Since legal presentations require to present a large amount of legal regulations within a single sentence unit, and when sentences within each article contain multiple conditions and become lengthy, the omission of subjects and connectors is done to shorten the sentences without altering their intended meaning. 2) Regarding the analysis of the relationship between the types of complex sentences and content types in the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560, it is found that there are four content types, namely, command content, definition content,

permission content, and notification content. The adjective clause is the most common in command and definition content. On the other hand, permission content and notification content are primarily composed of adverb clause. This is because each type of content exhibits specific characteristics, and the sentence structure varies according to the content type.

Keywords: Complex Sentences, Constitution of Kingdom of Thailand, Thai legal language (B.E. 2560 (2017))

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

กฎหมายเป็นกฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น หรือเกิดจากจารีตประเพณี ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้ในการบริหารประเทศ หรือใช้บังคับควบคุมบุคคลให้ปฏิบัติตามหรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือบุคคลกับรัฐ โดยมีการกำหนดบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืนหรือละเลยไม่ปฏิบัติตาม (ปณิธาน บรรณาธิการ, 2546: 217) ในปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลก ยึดถือและยอมรับว่า รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครอง และวางรากฐานกฎหมายของประเทศ และไม่มีกฎหมายใดที่ทั้งปวงที่จะสามารถขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญได้ มิฉะนั้นกฎหมายนั้นจะตกไป ในแง่นี้จึงทำให้รัฐธรรมนูญทรงพลังและอำนาจในความเหนือกฎหมายทั้งปวงแห่งรัฐ ความเป็นกฎหมายสูงสุด หรือ Supremacy of Law (ถนุญกร วิจิตานนท์, 2553: 125-126) โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแล้วทั้งสิ้น 20 ฉบับ และรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

การร่างกฎหมายโดยเฉพาะรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องใช้ภาษากฎหมายซึ่งมีลักษณะซับซ้อน กล่าวคือ ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายแตกต่างไปจากคำโดยทั่วไป และต้องอาศัยการตีความถ้อยคำโดยพิจารณาจากบริบทและเจตนาของผู้ร่างกฎหมาย เพื่อสื่อความให้บุคคลจำนวนมากทราบและเข้าใจตรงกัน ภาษาที่ใช้ในกฎหมายจึงมีหลักเกณฑ์และมีข้อจำกัดมากกว่าภาษาทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดข้อถกเถียงในถ้อยคำต่างๆ ที่ใช้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ (กาญจนา ไรจนพานิช, 2539: 14-15) หากเกิดข้อพิพาทหรือความคลาดเคลื่อนในการพิจารณาถ้อยคำและตีความตัวบทกฎหมาย คำพิพากษาคำคู่ความ หรือตำรากฎหมายต่าง ๆ ย่อมส่งผลให้การควบคุมและจัดระเบียบสังคมขาดเสถียรภาพ เพราะไม่อาจประพฤติปฏิบัติได้ตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมาย

ดังนั้น ภาษากฎหมายไทยจึงมีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากภาษาทั่วไป กล่าวคือ มีความชัดเจน รัดกุม มีความสั้น กระชับ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในระเบียบการใช้ถ้อยคำ ใช้ภาษาที่สุภาพนุ่มนวล สามารถจูงใจให้ผู้อื่นคล้อยตามได้ (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2527: 39-51) รวมทั้งใช้ใน

รูปแบบของกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน หรือคำสั่ง มีหลักของเหตุผลและเป็นธรรมเนียมอาศัย พจนานุกรมและบทนิยามศัพท์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือช่วยแปลความหมายของถ้อยคำหรือทำให้ ความหมายชัดเจน (วิชา มหาคุณ, 2527: 147) ลักษณะดังกล่าวจึงถูกใช้เป็นแนวทางในการ ร่างกฎหมายอย่างกว้างขวาง เพื่อให้บทบัญญัติทุกมาตราเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมาย ฉบับนั้น ๆ

ทั้งนี้การร่างกฎหมายให้มีความแจ่มแจ้ง สั้น กระชับ และรัดกุม จำเป็นต้องผูกประโยคที่มี ความยืดหยุ่นและซับซ้อนในภาษากฎหมาย กล่าวคือ การผูกประโยคในภาษากฎหมายขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขสาระของกฎหมาย ถ้าประเด็นนั้นมีสาระเดียวไม่มีเงื่อนไขอื่นใดอีกก็เขียนสั้น ๆ เข้าใจง่าย แต่ ถ้ามีเงื่อนไขซับซ้อน การใช้ภาษาก็ซับซ้อนขึ้น มีการผูกประโยคซับซ้อน เรียกว่า สังกรประโยคผสมกับ อเนกตรรกประโยคผสมผสานซ้อนกันไป (ชาคริต อนันทราม, 2540: 98) เนื่องจากผู้ร่างกฎหมาย ต้องการเสนอข้อมูลจำนวนมากให้อยู่ในหน่วยประโยคเพียงหน่วยเดียว ข้อมูลดังกล่าวประกอบด้วย เงื่อนไขต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งส่วนขยายที่มีตั้งแต่ระดับวลีและระดับอนุประโยคอีกด้วย (Tiersma, 1999 อ้างถึงใน ยุทธชัย วิธิกุล, 2546: 7-8)

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นความซับซ้อนของภาษากฎหมาย ซึ่งสามารถ จำแนกได้ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การใช้ถ้อยคำที่แตกต่างไปจากถ้อยคำโดยทั่วไป และประการที่ สอง การเรียงคำในประโยคที่มีลักษณะเฉพาะ หากพิจารณาความซับซ้อนของภาษากฎหมายประการ แรก หลักเกณฑ์ในการใช้ถ้อยคำในกฎหมายไม่แตกต่างกับถ้อยคำโดยทั่วไปมากนัก จะแตกต่างกันเพียง การให้นิยามของถ้อยคำเท่านั้น ในขณะที่ความซับซ้อนของภาษากฎหมายประการหลัง พบว่า มีความ แตกต่างของภาษาเขียนระหว่างการเรียงคำในประโยคของภาษากฎหมาย ซึ่งมีหลักเกณฑ์หรือแบบ แผนชัดเจน และเคร่งครัดมากกว่าประโยคที่ใช้สื่อสารในวรรณกรรมโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ที่ ลักษณะการใช้ประโยคในภาษากฎหมายอาจมีความใกล้เคียงกับลักษณะการใช้ประโยคในวรรณกรรม โดยทั่วไป กล่าวคือ ปรากฏประโยคความซ้อนมากกว่าประโยคความเดียวและประโยคความรวม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์เกี่ยวกับชนิดของประโยคความซ้อน ได้แก่ นามานุประโยค คุณานุประโยค และวิเศษยานุประโยค รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับ ชนิดของสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เพื่อเป็นประโยชน์ต่อ ประชาชนผู้อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้เข้าใจความหมายของถ้อยคำ ภาษากฎหมายที่มีความซับซ้อนในการผูกประโยคเงื่อนไขในสาระต่าง ๆ ของกฎหมายและสามารถ ปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมายได้ถูกต้อง นอกจากนี้ยังเป็นกรณีศึกษาในการศึกษาลักษณะการใช้ ประโยคในวรรณกรรมที่มีลักษณะเฉพาะอื่น ๆ และใช้เป็นคู่มืออย่างง่ายสำหรับผู้สนใจศึกษาทำ ความเข้าใจสาระสำคัญของกฎหมายฉบับต่าง ๆ ได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของประโยคความซ้อนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมุ่งศึกษาลักษณะของประโยคความซ้อน และความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จำนวน 279 มาตรา 2,479 ประโยค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 2 ชุด คือ

1. แบบบันทึกตารางการวิเคราะห์ประโยคความซ้อน โดยใช้แนวการวิเคราะห์ ของ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2544) และ กำชัย ทองหล่อ (2547) โดยพิจารณาจาก อนุประโยค ได้แก่ นามานุประโยค คุณานุประโยค และวิเศษณานุประโยค
2. แบบบันทึกตารางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดสาระ โดยใช้แนวการวิเคราะห์ ของ มลลี พรโชคชัย (2538) และ กฤติกา เกิดผล (2541) ได้แก่ สาระที่เป็นข้อบังคับ สาระที่เป็นคำอนุญาต สาระที่เป็นคำจำกัดความ และสาระที่เป็นการแจ้งความให้ทราบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการวิเคราะห์ชนิดของประโยคความซ้อน และความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ บันทึกข้อมูลลงตารางการวิเคราะห์ประโยคความซ้อน แล้ววิเคราะห์ชนิดของประโยคความซ้อนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยพิจารณาจากอนุประโยค ได้แก่ นามานุประโยค คุณานุประโยค และวิเศษณานุประโยค
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนและชนิดของสาระที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยพิจารณาชนิดของประโยคความซ้อนที่

ปรากฏในสาระแต่ละชนิด ได้แก่ สาระที่เป็นข้อบังคับ สาระที่เป็นคำอนุญาต สาระที่เป็นคำจำกัดความ และสาระที่เป็นการแจ้งความให้ทราบ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาจัดหมวดหมู่ชนิดของประโยคความซ้อนและชนิดของประโยคความซ้อนที่ปรากฏในสาระแต่ละชนิด โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

4. เรียบเรียงและนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการนำเสนอ

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะของประโยคความซ้อน และความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean)

ผลการวิจัย

1. การศึกษาลักษณะของประโยคความซ้อนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า ชนิดของประโยคความซ้อนที่พบจากข้อมูลที่ศึกษาวิเคราะห์ 279 มาตรา หรือ 644 ววรรค รวมทั้งสิ้นจำนวน 2,479 ประโยค สามารถจำแนกได้เป็น 3 ชนิด แต่ละชนิดมีลักษณะการใช้ประโยคความซ้อน ดังนี้

1.1 นามานุกรมประโยค จำนวน 821 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 33.118 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นมุขประโยคจะแสดงด้วยตัวอักษรเอน และส่วนที่เป็นอนุประโยคจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะการใช้ประโยคความซ้อน 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1.1 ปรากฏประธานของประโยค

ภาคประธานของมุขประโยคเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตามกริยาหลักของมุขประโยคที่ระบุไว้ โดยมีอนุประโยคปรากฏหลังกริยาหลักของมุขประโยคซึ่งอาจปรากฏหรือไม่ปรากฏคำว่า “ให้” หรือ “ว่า” ก็ได้ ทำหน้าที่เป็นส่วนเติมเต็มขยายใจความของมุขประโยค

ตัวอย่าง

“พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและทรงแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่งและองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินสิบแปดคนประกอบเป็นคณะองคมนตรี”

(มาตรา 10 ววรรค 1 หน้า 4)

1.1.2 ไม่ปรากฏประธานของประโยค

ลักษณะประธานของมุขยประโยค คือ “รัฐธรรมนูญ” ไว้ในฐานที่เข้าใจ โดยอนุประโยคอันเป็นใจความสำคัญของมาตราหรือวรรคนั้น ๆ จะปรากฏหลังคำว่า “ให้” ที่เป็นกริยาหลักของมุขยประโยคเท่านั้น เพื่อเป็นส่วนเติมเต็มขยายใจความของมุขยประโยค “รัฐธรรมนูญ” ให้สมบูรณ์

ตัวอย่าง

“ในกรณีที่ไม่มีประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือประธานสภาผู้แทนราษฎรไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ประธานรัฐสภาได้ ให้ประธานวุฒิสภำทำหน้าที่ประธานรัฐสภาแทน”

(มาตรา 80 วรรค 2 หน้า 21)

1.2 คุณาณุประโยค จำนวน 941 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 37.959 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นมุขยประโยคจะแสดงด้วยตัวอักษรเอน และส่วนที่เป็นอนุประโยคจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะการใช้ประโยคความซ้อน 2 ลักษณะ ได้แก่

1.2.1 ปรากฏบทเชื่อมของประโยค

อนุประโยคจะขยายนามในบทประธานหรือบทกรรมในมุขยประโยค โดยอนุประโยคจะปรากฏหลังประพันธสรรพนาม “ผู้” “ที่” “ซึ่ง” หรือ “อัน” ทำหน้าที่เป็นบทเชื่อมมุขยประโยคและอนุประโยคเข้าด้วยกัน

ตัวอย่าง

“ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งเคยได้รับการแต่งตั้งและปฏิญาณตนมาแล้ว ไม่ต้องปฏิญาณตนอีก”

(มาตรา 19 วรรค 2 หน้า 6)

1.2.2 ไม่ปรากฏบทเชื่อมของประโยค

อนุประโยคขยายนามในมุขยประโยคโดยไม่ปรากฏประพันธสรรพนาม “ผู้” “ที่” “ซึ่ง” หรือ “อัน” แต่ยังคงเห็นความสัมพันธ์ของอนุประโยคที่ขยายมุขยประโยค หากเติมประพันธสรรพนามเป็นบทเชื่อมระหว่างมุขยประโยคกับอนุประโยคก็ไม่ทำให้ใจความเปลี่ยนแปลงไป

ตัวอย่าง

“ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว (ซึ่ง) จะแบ่งแยกมิได้”

(มาตรา 1 หน้า 3)

1.3 วิเศษณานุประโยค จำนวน 717 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 28.923 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นมุขประโยคจะแสดงด้วยตัวอักษรเอน และส่วนที่เป็นอนุประโยคจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะการใช้ประโยคความซ้อน 2 ลักษณะ ได้แก่

1.3.1 ปรากฏบทเชื่อมของประโยค

อนุประโยคขยายกริยาหรือวิเศษณ์ในบทกริยาหรือบทขยายในมุขประโยค โดยอนุประโยคจะปรากฏหลังประธานวิเศษณ์ “เว้นแต่” “เท่าที่” หรือ “ตามที่” หรือบุพบท “เพื่อ” “โดย” หรือ “จนกว่า” ทำหน้าที่เป็นบทเชื่อมมุขประโยคและอนุประโยคเข้าด้วยกัน

ตัวอย่าง

“เมื่ออายุของวุฒิสภาสิ้นสุดลง ให้สมาชิกวุฒิสภาอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมีสมาชิกวุฒิสภาขึ้นใหม่”

(มาตรา 109 วรรค 3 หน้า 31)

1.3.2 ไม่ปรากฏบทเชื่อมของประโยค

อนุประโยคขยายกริยาหรือวิเศษณ์ในบทกริยาหรือบทขยายในมุขประโยค โดยไม่ปรากฏบุพบท “เพื่อ” หรือ “โดย” แต่ยังคงเห็นความสัมพันธ์ของอนุประโยคที่ขยายมุขประโยค หากเติมบุพบทเป็นบทเชื่อมระหว่างมุขประโยคกับอนุประโยคก็ไม่ทำให้ใจความ เปลี่ยนแปลงไป

ตัวอย่าง

“พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและทรงแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่งและองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินสิบแปดคน (เพื่อ) ประกอบเป็นคณะองคมนตรี”

(มาตรา 10 วรรค 1 หน้า 4)

2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ผลการวิจัย พบว่า ชนิดของสาระที่พบจากข้อมูลที่ศึกษาวิเคราะห์ 279 มาตรา รวมทั้งสิ้นจำนวน 644 วรรค สามารถจำแนกได้เป็น 4 ชนิด และชนิดของประโยคความซ้อนมีความสัมพันธ์กับชนิดของสาระ ดังนี้

2.1 สาระที่เป็นข้อบังคับ จำนวน 496 วรรค คิดเป็นร้อยละ 77.019 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นข้อบังคับจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะเป็นคำสั่งที่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งปฏิบัติตามหรือบังคับให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปตามหลักแห่งกฎหมายนั้น จะปรากฏข้อความส่วนของสิ่งที่จะบังคับตามด้วยกริยาหลัก คือ “ให้” “มิให้” “พึง” “ต้อง” หรือ “มิได้” ก่อนหน้าข้อความส่วนของข้อบังคับ

ตัวอย่าง

“การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียงพอที่จะจำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะ”

(มาตรา 32 วรรค 2 หน้า 9)

ผลการวิเคราะห์สาระที่เป็นข้อบังคับ พบว่า ปรากฏคุณูปประโยชน์มากที่สุด จำนวน 738 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 37.634 รองลงมา คือ นามานุประโยค จำนวน 710 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 36.206 และวิเศษณานุประโยค จำนวน 513 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 26.160 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนของประโยคความซ้อนแต่ละชนิดที่ปรากฏในสาระที่เป็นข้อบังคับ

สาระที่เป็นข้อบังคับ		
ชนิด	จำนวน (ประโยค)	ร้อยละ
1. นามานุประโยค	710	36.206
2. คุณานุประโยค	738	37.634
3. วิเศษณานุประโยค	513	26.160
รวม	1,961	100.000

2.2 สาระที่เป็นคำอนุญาต จำนวน 56 วรรค คิดเป็นร้อยละ 8.696 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นคำอนุญาตจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะเป็นการอนุญาตให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเลือกกระทำการนั้น ๆ หรือไม่ก็ได้ จะปรากฏข้อความส่วนของสิ่งที่จะอนุญาตตามด้วยกริยาหลัก คือ “ให้” ก่อนหน้าข้อความส่วนของคำอนุญาตหรือ “ก็ได้” หลังจากข้อความ ส่วนของคำอนุญาต ทั้งนี้ในบางมาตราอาจปรากฏส่วนของกรณียกเว้นตามความเหมาะสม ซึ่งอนุญาตให้เลือกกระทำได้ตามขอบเขตที่กำหนด

ตัวอย่าง

“สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร จะเข้าชื่อกันเพื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อซักถามข้อเท็จจริงหรือเสนอแนะปัญหาต่อคณะรัฐมนตรี โดยไม่มีการลงมติก็ได้”

(มาตรา 152 หน้า 45)

ผลการวิเคราะห์สาระที่เป็นคำอนุญาต พบว่า ปรากฏวิเศษณานุประโยคมากที่สุด จำนวน 63 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 35.000 รองลงมา คือ คุณานุประโยค จำนวน 62 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 34.444 และนามานุประโยค จำนวน 55 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 30.556 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนของประโยคความซ้อนแต่ละชนิดที่ปรากฏในสาระที่เป็นคำอนุญาต

สาระที่เป็นคำอนุญาต		
ชนิด	จำนวน (ประโยค)	ร้อยละ
1. นามานุประโยค	55	30.556
2. คุณานุประโยค	62	34.444
3. วิเศษณานุประโยค	63	35.000
รวม	180	100.000

2.3 สาระที่เป็นคำจำกัดความ จำนวน 7 บรรทัด คิดเป็นร้อยละ 1.087 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นคำจำกัดความจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะเป็นให้คำจำกัดความของศัพท์ที่ปรากฏในกฎหมายฉบับนั้น ๆ หรืออธิบายความหมายของศัพท์ใดศัพท์หนึ่งที่มีความเฉพาะจะปรากฏข้อความส่วนของคำศัพท์ ตามด้วยกริยาหลัก คือ “หมายความว่า” “รวม” “ได้แก่” หรือ “เป็น” ก่อนหน้าข้อความส่วนของรายละเอียดหรือความหมาย

ตัวอย่าง

“สิทธิของบุคคลและชุมชนตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย”

(มาตรา 43 วรรค 2 หน้า 11)

ผลการวิเคราะห์สาระที่เป็นคำจำกัดความ พบว่า ปรากฏคุณานุประโยคมากที่สุด จำนวน 9 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 75.000 รองลงมา คือ นามานุประโยค จำนวน 2 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 16.667 และวิเศษณานุประโยค จำนวน 1 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 8.333 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนของประโยคความซ้อนแต่ละชนิดที่ปรากฏในสาระที่เป็นคำจำกัดความ

สาระที่เป็นคำจำกัดความ		
ชนิด	จำนวน (ประโยค)	ร้อยละ
1. นามานุประโยค	2	16.667
2. คุณานุประโยค	9	75.000
3. วิเศษณานุประโยค	1	8.333
รวม	12	100.000

2.4 สาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบ จำนวน 85 บรรทัด คิดเป็นร้อยละ 13.199 ของข้อมูลทั้งหมด ส่วนที่เป็นการแจ้งให้ทราบจะแสดงด้วยการขีดเส้นใต้ มีลักษณะเป็นการบอกกล่าวเรื่องราวให้ทราบ หรือแจ้งข้อความทั่วไป จะปรากฏข้อความส่วนของเรื่องที่ต้องการแจ้งให้ทราบ ตามด้วยกริยาหลัก คือ “ยอม” “อาจ” “มีสิทธิ” “เป็น” หรือ “ดังต่อไปนี้” โดยไม่มีรูปแบบตายตัว แต่ไม่ได้แสดงเจตนาบังคับ อนุญาต หรือให้คำจำกัดความใด ๆ ก่อนหน้าข้อความส่วนของความที่แจ้งให้ทราบ

ตัวอย่าง

“ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยมิได้แจ้งเหตุอันสมควรตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาจถูกจำกัดสิทธิบางประการตามที่กฎหมายบัญญัติ”

(มาตรา 95 บรรทัด 3 หน้า 26)

ผลการวิเคราะห์สาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบ พบว่า ปรากฏวิเศษณานุประโยค มากที่สุดจำนวน 66 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 35.870 รองลงมา คือ คุณานุประโยค จำนวน 64 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 34.783 และนามานุประโยค จำนวน 54 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 29.870 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนของประโยคความซ้อนแต่ละชนิดที่ปรากฏในสาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบ

สาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบ		
ชนิด	จำนวน (ประโยค)	ร้อยละ
1. นามานุประโยค	54	29.348
2. คุณานุประโยค	64	34.783
3. วิเศษณานุประโยค	66	35.870
รวม	184	100.000

อภิปรายผล

1. การศึกษาการใช้ประโยคความซ้อนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า ลักษณะการใช้ประโยคความซ้อนแต่ละชนิดในแต่ละมาตรา ผู้ร่างและบัญญัติกฎหมายประสงค์จะกำหนดใจความสำคัญซึ่งมีทั้งรายละเอียด คุณลักษณะ คุณสมบัติ หรือพฤติกรรม การปฏิบัติจำนวนมากให้อยู่ในประโยคเดียวกัน แต่ละมาตราจึงประกอบด้วย ข้อความส่วนที่มีความประสงค์ตามชนิดของสาระ กริยาหลัก เงื่อนไขต่าง ๆ รวมทั้งกรณีหรือเหตุยกเว้น ดังนั้น การผูกประโยคที่มีความยืดหยุ่นและซับซ้อนในแต่ละมาตรา จึงปรากฏส่วนขยายที่เป็นอนุประโยคทั้งบทประธาน บทกริยา บทกรรม และบทขยายจำนวนมากในรูปประโยคความซ้อนหรือสังกรประโยค ทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ นามานุประโยค คุณานุประโยค และวิเศษณานุประโยค ด้วยถ้อยคำที่เข้าใจตรงกันได้โดยทันทีไม่ต้องอาศัยการตีความเพิ่มเติมอีก โดยสั้น กระชับ มีใจความในตัวเองเฉพาะ แต่ละมาตรานั้น ๆ เพื่อแสดงรายละเอียดทั้งที่เป็นข้อบังคับ การอนุญาต การให้คำจำกัดความ หรือการแจ้งให้ทราบแก่บุคคลทั่วไป ให้มีความชัดเจน แจ่มแจ้ง ครบถ้วน และไม่ขัดกับบทบัญญัติอื่นใด ในรัฐธรรมนูญ ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับ กาญจนา โรจนพานิช (2539: 14-15) ที่พบว่า ภาษากฎหมายไทยมักใช้รูปสังกรประโยคมากกว่ารูปอนุประโยค โดยรูปสังกรประโยคของภาษากฎหมายไทยใช้อนุประโยคทั้ง 3 ชนิด และ ชาคริต อนันทรวัน (2540: 98) ที่พบว่า การผูกประโยคในภาษากฎหมายขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสาระของกฎหมาย ถ้าประเด็นนั้นมีสาระเดียวไม่มีเงื่อนไขอื่นใดอีกก็เขียนสั้น ๆ เข้าใจง่าย แต่ถ้ามีเงื่อนไขซับซ้อน การใช้ภาษาก็ซับซ้อนขึ้น มีการผูกประโยคซับซ้อน เรียกว่า สังกรประโยค ผสมกับอนุประโยคผสมผสานซ้อนกันไป รวมทั้ง Tiersma (1999 อ้างถึงใน ยุทธชัย วิธิกุล, 2546: 7-8) กล่าวสอดคล้องกันอีกด้วยว่า สาเหตุที่ต้องใช้ประโยคยาวและซับซ้อน เนื่องจากผู้ร่างกฎหมายต้องการเสนอข้อมูลจำนวนมากให้อยู่ในหน่วยประโยคเพียงหน่วยเดียว ข้อมูลดังกล่าวประกอบด้วย เงื่อนไขต่าง ๆ รวมทั้งส่วนขยายที่มีตั้งแต่ระดับวลีและระดับอนุประโยค

ทั้งนี้ ลักษณะการใช้ประโยคความซ้อนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในแต่ละชนิด ได้แก่ นามานุประโยค ปรากฏประธานของประโยคมากกว่าไม่ปรากฏประธานของประโยคคุณานุประโยค ปรากฏบทเชื่อมของประโยคที่เป็นประพันธสรพนามมากกว่าไม่ปรากฏบทเชื่อมของประโยคที่เป็นประพันธสรพนาม และวิเศษณานุประโยคปรากฏบทเชื่อมของประโยคที่เป็นประพันธวิเศษณ์ หรือบุพบทมากกว่าไม่ปรากฏบทเชื่อมของประโยคที่เป็นบุพบท ลักษณะการใช้ประโยคความซ้อนเช่นนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ความเป็นเหตุเป็นผล และการขยายความของ แต่ละมาตราให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องการนำเสนอกฎหมายต้องการเสนอข้อมูลจำนวนมากให้อยู่ในหน่วยประโยคเพียงหน่วยเดียว และเมื่อประโยคในแต่ละมาตรามีหลายเงื่อนไข มีขนาดยาวจะละคำเชื่อมเพื่อทำประโยคให้สั้นลง แต่ยังคงความหมายและสามารถสื่อความหมายได้เหมือนการเติมคำเชื่อม ดังนั้น การเรียบเรียงข้อความหรือการผูกประโยคในแต่ละมาตรา จึงต้องบัญญัติข้อความในรัฐธรรมนูญให้

สละสลวย ชัดแจ้ง กระชับ รัดกุม และแสดงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับมาตราหรือวรรคนั้น ๆ อย่างครบถ้วนมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนสามารถตีความถ้อยคำได้ โดยปราศจากความกำกวม และตรงตามความประสงค์ของผู้ร่างและเสนอกฎหมายได้

2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนกับชนิดของสาระที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า การปรากฏของประโยคความซ้อนแต่ละชนิดในแต่ละมาตราหรือแต่ละวรรคข้างต้น รูปแบบความสัมพันธ์ชนิดของประโยคความซ้อนและชนิดของสาระมีรูปแบบความสัมพันธ์แตกต่างกันไปแต่ละชนิด คือ สาระที่เป็นข้อบังคับและสาระที่เป็นคำจำกัดความปรากฏประโยคความซ้อนชนิดคุณานุกรมประโยคมากที่สุด ซึ่งมีอนุประโยคขยายนามในบทประธานหรือบทกรรม เพื่อแสดงพฤติกรรมของนามที่บังคับนั้นให้หรือห้ามกระทำ หรือให้รายละเอียด หรือขอบเขตของนามนั้น ๆ หรืออธิบายความหมายของนามที่มีความเฉพาะทั้งคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติ ให้เข้าใจตรงกัน ขณะที่สาระที่เป็นคำอนุญาตและสาระที่เป็นการแจ้งให้ทราบ ปรากฏประโยคความซ้อนชนิดวิเศษณานุกรมประโยคมากที่สุด ซึ่งมีอนุประโยคขยายกริยา หรือวิเศษณ์ในบทกริยา หรือบทขยาย เพื่อเสริมความกริยาที่กระทำ หรือวิเศษณ์ที่ขยายนาม กริยา หรือวิเศษณ์ อันเป็นพฤติกรรมอนุญาตให้กระทำได้ เลือกลงกระทำหรือไม่ก็ได้ หรือบอกกล่าวเรื่องราวทั่วไปให้เข้าใจตรงกัน หรือมีแนวปฏิบัติเดียวกันให้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จอมขวัญ สุทธินันท์ (2551: 117) ที่พบว่า ผลงานแปลและเรียบเรียงของระวี ภาวิไล ใช้ประโยคความซ้อนที่มีประโยคขยายในหน่วยนามมากที่สุด ในที่นี้คือ ประโยคความซ้อนชนิดคุณานุกรมประโยค และใช้ประโยคความซ้อนที่มีประโยคขยายในหน่วยกริยารองลงมา ในที่นี้คือ ประโยคความซ้อนชนิดวิเศษณานุกรมประโยค นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของประโยคความซ้อนและชนิดของสาระในรัฐธรรมนูญที่พบยังใกล้เคียงกับ มลลณี พรโชคชัย (2538: 35) และ กฤติกา ผลเกิด (2541: 131) ที่พบว่า ชนิดของสาระกับรูปวากยสัมพันธ์ของสาระมีแนวโน้มที่จะเป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยองค์ประกอบของสาระแต่ละชนิดจะแสดงลักษณะเฉพาะของสาระชนิดนั้น ๆ และรูปวากยสัมพันธ์ก็จะแปรตามชนิดของสาระด้วย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลการศึกษายังพบอีกว่า การปรากฏประโยคความซ้อนชนิดนามานุกรมประโยค มีจำนวนและร้อยละที่ปรากฏในสาระแต่ละชนิดใกล้เคียงกัน และมีลักษณะประโยคแบบ “กริยาให้-กรรม” จำนวนมาก มีการละประธานของมุขยประโยค คือ “รัฐธรรมนูญ” ไว้ในฐานที่เข้าใจโดยหลังกริยา “ให้” จะตามด้วยอนุประโยคซึ่งเป็นใจความของมาตรานั้น ๆ ประโยคความซ้อนชนิดนามานุกรมประโยคจึงเป็นประโยคที่สามารถพบได้ทั่วไปในสาระทุกชนิด เพื่อเติมเต็มใจความของประโยคหลักให้ชัดเจนและสมบูรณ์ ลักษณะประโยคความซ้อนเช่นนี้สอดคล้องกับ กาญจนา โรจนพานิช (2539: 14-15) ที่พบว่า แบบ กริยา ห้าม/ให้-กรรม เท่านั้น ที่เป็นลักษณะสำคัญที่แท้จริงของภาษากฎหมายไทย นอกจากนี้ลักษณะประโยคแบบ “กริยาให้-กรรม” ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังใช้เพื่อบ่งบอกความประสงค์เฉพาะในแง่ของการกำหนดหลักการหรือแนวปฏิบัติ

ในมาตราหรือวรรคนั้น ๆ รวมทั้งแสดงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญตามที่บัญญัติไว้ให้บุคคลทั่วไป
เข้าใจตรงกันด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาประโยคความซ้อนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
2560 พบว่า การใช้ประโยคความซ้อนแต่ละชนิดในแต่ละมาตรานั้น ทำให้ประชาชนสามารถตีความ
ถ้อยคำของกฎหมายโดยปราศจากความกำกวม และตรงตามความประสงค์ของกฎหมายได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิเคราะห์การใช้ประโยคในกฎหมายประเภทอื่น หรือวิเคราะห์ประโยคตามหลักทฤษฎี
ไวยากรณ์อื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กฤติกา ผลเกิด. (2541). การศึกษาวัจนลีลาของประมวลกฎหมายอาญา. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา ไรจนพานิช. (2539). ภาษากฎหมายไทย: การศึกษาแนวภาษาศาสตร์สังคม. รายงาน
ผลงานวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กำชัย ทองหล่อ. (2547). หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- จอมขวัญ สุทธินนท์. (2551). การศึกษาโครงสร้างประโยคความซ้อนในผลงานแปลและเรียบเรียง
ของระวี ภาวิไล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาคริต อนันทรารวัน. (2540). การใช้ภาษาในกฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณัฐกร วิทิตานนท์. (2553). หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธำนิษฐ์ กรัยวิเชียร. (2527). ภาษากฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- ปณิธาน บรรณาธรรม. (2546). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ภาษาเฉพาะกิจ. กรุงเทพฯ:
สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- มลลณี พรโชคชัย. (2538). การศึกษาวัจนลีลาของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

- ยุทธชัย วิถีกล. (2546). การใช้คลังข้อมูลภาษากฎหมายไทยในการแปลเอกสารกฎหมายจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย. สารนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการแปลและการล่าม คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1-90. (ประชากร)
- วิชา มหาคุณ. (2527). เอกลักษณะของภาษากฎหมายไทย. ดุลพาท, 31(5): 158-167.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2544). หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ฉันทลักษณ์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.